

AJUNTAMENT DE LES BORGES DEL CAMP

**Festa Major
en honor de la
Mare de Déu de la Riera
1990**

**Pregó
de Festa Major**

Ferran Jové i Hortonedà

Historiador local. Fill de la vila

Pregó de Festa Major

Bona tarda tothom!

La Conselleria i la Comissió de Festes, a proposta del Senyor Alcalde, em van fer l'honor d'encomanar-me que fes el pregó de la Festa Major d'enguany. Us he de manifestar, amb tota sinceritat, que em va fer molta il·lusió, ja que per a mi és un gran goig poder actuar de pregoner de la meva vila en la seva festa gran.

És evident que el que jo us dir haurà d'anar d'acord amb les meves afeccions, vull dir que us parlaré d'història en fets que relacionen la nostra Festa Major amb el Santuari de la Riera, la desapareguda Quadra dels Tascals i la nostra estimada vila.

Els que heu anat seguint els meus escrits històrics, ja sabeu que la primera parròquia que hi va haver a la nostra contrada, després de la Reconquesta cristiana, va ser la de Sant Bartomeu i el primer nucli de població es creà, naturalment, al seu entorn. L'Artur Dasca i Sumsi, a qui seguirem sovint en el nostre comentari d'avui, afirmava que l'antiga parròquia de Sant Bartomeu datava del segle dotze i fins i tot assegurava que havia estat "construïda per ordre de Ramon de Ganagot, senyor de la Vall de Santa Maria d'Alforja". Volem remarcar aquesta dada perquè la considerem importantíssima de cara al coneixement dels orígens de la nostra vila.

Però si el nucli original va ser allà, a ponent del nucli actual, em penso que no devia trigar gaires anys a formar-se'n un de paral·lel al peu del turonet que quedava, que queda, justament a orient de l'antiga parròquia, on veïen els nostres avantpassats entre boscos i matolls, les runes d'allò que Dasca anomenava la Borja Major, runes que coronaven justament el turonet de referència, en una situació com la que ara ocupa la nostra bonica Església i on som ara nosaltres, precisament.

L'establiment d'aquest nou nucli de població, és a dir, de les Borges, es devia iniciar cap al començament del segle tretze i es devia desenvolupar d'una forma lenta, però progressiva, possiblement propiciat, el seu creixement, pel carmí de Reus que encara no fa pas gaires anys tothom coneixia i que anava, si fa no fa, de la placeta de Sant Antoni fins a l'Escorxador, en el seu recorregut dintre del nucli urbà actual.

El nou llogaret, és a dir les Borges, va créixer més de pressa que el de la Quadra i aviat assolí una solidesa veïnal, vull dir un nucli més aglutinat, que contrastava amb la disseminació dels masos que formaven la Quadra dels Tascals, terme al qual pertanyia la parròquia primigènia, ara la nostra ermita.

La Quadra celebrava la seva festa principal –segons deia Dasca– el dia 8 de setembre, commemoració de la Nativitat de la Mare de Déu. Possiblement, en els anys immediats a la seva fundació, la festa es devia fer el 24 d'agost, dia del titular de la parròquia, però es devia passar al 8 de setembre en ser trobada la Talla de la Verge. No tenim notícia, ni aproximada, de quan es va fer la trobada, però tot fa pensar que, durant la segona meitat del segle tretze o els primers anys del catorze, ja veneraven la Mare de Déu de la Riera, que aleshores també era anomenada la Mare de Déu de la Quadra perquè, com ja hem dit, pertanyia a aquell terme.

Cal creure que en trobar la venerada Talla a la vora de la Riera, tal com diuen els Goigs, tot i ser més a prop de la vila actual, la Imatge va ser traslladada a l'única parròquia que existia aleshores: Sant Bartomeu. I devia ser per aquella època que es devia iniciar la celebració de la Festa Major de la Quadra el dia 8 de setembre. Aquesta festa, per la influència de la miraculosa troballa, es convertí aviat en el punt de concentració de tota la gent de la contrada: la Quadra, els Diumenges, les Borges, les Voltes i els Banys, Riudecols i les Irlles i d'Alforja i tot, car no podem oblidar que els alforjencs l'havien de considerar una mica seva, ja que la primitiva església l'havia fet edificar Ramon de Ganagot dintre del terme general.

Bé, sigui com sigui, les Borges, entrat el segle catorze, ja tenia un nucli habitat aglutinat, ben consolidat i ja tenia, sense cap de dubte, alguna mena de capella o església on es congregaven els seus feligresos, amb el seu vicari, la seva batllia i el seu consell. En canvi l'antiga parròquia, la matriu Sant Bartomeu, que també tenia tots aquests serveis, evidentment, s'havia quedat estancada.

Efectivament, l'any 1359 les Borges ja comptava amb 27 focs -uns 120 habitants- mentre que la Quadra dels Tascals només en tenia 4, de focs, -amb una vintena de persones. Aquest aglutinament va fer que els borgencs es decidissin a construir una nova Església, cosa que va ser una realitat, com tots ja sabeu, l'any 1384 i el nou temple es va aixecar al punt més enlairat del turonet, precisament al lloc que ocupava la Borja Major, dintre el clos murallat "inter castrum de borgis". Aquesta nova Església es va fer sota l'advocació de la Mare de Déu Assumpta. A partir d'aleshores, el vicari de Sant Bartomeu va passar a residir a la vila, que es convertí aviat en una nova parròquia. Sant Bartomeu, però, va conservar la seva categoria, és a dir, va seguir essent parròquia, però va deixar de prestar molts dels serveis religiosos en benefici de l'Assumpta.

A partir d'aquesta època, finals del segle catorze començaments del quinze, la vila ja celebrava la seva pròpia festa major i ho feia, naturalment, el dia de la titular de la parròquia, el 15 d'agost. Tot i això, almenys durant molts anys, els borgencs no deixaren d'assistir, en una mena de romiatge, a la festa de l'antiga parròquia el dia 8 de setembre, enduts, evidentment, per la profunda devoció que els inspirava la Mare de Déu de la Quadra o de la Riera, que també la consideraven seva.

Dasca deia que els borgencs mai no van deixar d'assistir a aquesta festa, però jo tinc els meus dubtes. Potser si que individualment hi acudien sovint, no només el dia de la festa, sinó ordinàriament durant tot l'any, a postrar-se als peus de la Verge, implorant els seus favors; però dubto que ho fessin d'una manera organitzada, col·lectiva, vull dir com a institució, encapçalats per les autoritats civils i eclesiàstiques de la vila. I això, què m'ho fa pensar?, us deu preguntar. Doncs mireu, començaré per dir-vos que em vaig sentir ben decebut quan, en consultar un dietari del Consell de la vila -que es guarda a cal Dasca- que comprèn una bona part de la segona meitat del segle disset, no hi vaig trobar ni una sola referència a l'advocació mariana de la Riera.

Aquest incompreensible silenci em provocà alguns dubtes. Com és possible, em preguntava, i em pregunto, que durant trenta anys llargs, en un registre on s'anoten, molt extractades, això sí, multitud de gestions efectuades pels Jurats i el Batlle de la vila no s'esmenti ni una sola vegada la Mare de Déu de la Riera?

Se'm fa difícil de creure que això sigui un fet casual, més encara perquè en el mateix manuscrit trobem documentades set o vuit anades a pregàries a la Mare de Déu de Puigcerver. Quan això s'esdevenia, acostumaven emprar vestes i estendards a diversos pobles de la rodalia i algunes vegades trobem que demanaven permís a l'arquebisbe,

segons el tipus de pregària que hi havia de fer, o fins i tot hem trobat que anaven a Cambrils a comprar peix, que devia ser per algun àpat col·lectiu. Tot això és, precisament, el que ens fa conèixer les anades a Puigcerver. És molt possible que per anar a pregàries a la Mare de Déu de la Riera no necessitessin cap mena de permís especial, cosa que justificaria una part del silenci del dietari, però en canvi, sembla evident que si empraven vestes i estendards, o anaven a comprar peix per pujar a Puigcerver de pregàries o per Pasqua de Pentecosta -que era la visita més habitual- algun cop haurien d'haver emprat les mateixes coses, segons el costum de l'època, per anar a la Mare de Déu de la Riera i la inscripció corresponent de les despeses de la gestió hauria hagut de quedar enregistrada al vell manuscrit. Doncs no, res d'això no hi ha anotat i des de 1658 fins al 1690 no hi ha cap referència d'aquesta mena.

També Dasca, que citem sovint, ja ho hem dit, assegurava que la unió de les dues parròquies va ser una preocupació constant de tots els vicaris de la vila, tot i això, ja veurem que no es va poder consumir fins l'any 1735, la qual cosa hem de considerar ben normal, ja que és lògic i comprensible que els feligresos de la Quadra es resistissin a perdre les seves prerrogatives en benefici de la parròquia de l'Assumpta. I això malgrat les pressions i exigències dels borgencs que cobejaven apropiar-se del vell Santuari, amb la Mare de Déu i tot, és clar, que sempre havia estat la nineta dels seus ulls (com encara ho és per tots nosaltres). Aquest fet, crec jo, podria ser que hagués creat un cert clima d'animadversió entre els feligresos de l'una i l'altra parròquia i provoqués unes males relacions de veïnatge, o almenys no gaire bones. Això potser explicaria el silenci del dietari pel fet probable, no pas segur, que els borgencs, a nivell institucional no anessin a fer pregàries a la Verge de la Riera. És evident que m'estic movent en el terreny insegur de la hipòtesi.

En iniciar-se la divuitena centúria, l'any 1717, prenia possessió com a vicari perpetu de la parròquia de l'Assumpta, mossèn Josep Grau. Aquest home, nascut a Sort, Pallars Sobirà, va ser proverbial de cara a aconseguir la definitiva unió de les dues parròquies. Mossèn Grau, amb la seva bondat i tracte finíssim, va saber guanyar els cors dels borgencs i dels tascalencs. Com s'ho devia fer? Seria interessant de conèixer els arguments que utilitzà, però no en sabem res. Potser no aniríem gaire desencaminats, però, en suposar que ell, mossèn Grau, va saber trobar la fórmula de l'avinença en fer comprendre als borgencs que la fusió en una sola parròquia no significava apropiar-se de forma exclusiva de la Venerada Imatge i als tascalencs els devia fer entendre que la unió no representava desprendre's de la Mare de Déu que també estimaven tant. Als uns i als altres els devia convèncer que la talla havia de romandre sempre al seu Santuari. L'avinença es consumà, doncs, i la fusió en una sola parròquia va ser una realitat l'any 1735. Cal que remarquem, però, que només va ser una unió eclesiàstica, perquè la unió dels termes, la unió administrativa, encara va trigar més de cent anys: cent set, exactament.

Durant el vicariat de mossèn Grau és quan comencem a trobar a la documentació exhumada, referències a l'advocació de la Mare de Déu de la Riera i l'any 1724 s'anomenaven dos sagristans de la Verge i el document en relaciona fins l'any 1730. La bona avinença entre els borgencs i els tascalencs era un fet, almenys de moment, perquè encara hi van haver alguns anys de tensió en enderrocar, els borgencs, sense cap mena d'autorització dels seus veïns, el fossar de Sant Bartomeu. Aquest fet va ser considerat com una prova de força pels feligresos de la Quadra que ho consideraren una ofensa greu i demanaren a l'arquebisbe que els retornés a l'estat primitiu. Però el bon tracte, les bones gestions de mossèn Grau, van tornar a posar pau on hi havia discòrdia i la unió es consolidà definitivament.

Passaren els anys i ja ben avançat el segle divuit, l'any 1777, les Borges construïa la seva nova església, aquesta tan bonica, i ho feia amb la mateixa advocació de l'Assumpta, cosa que significava que la Festa Major se seguiria celebrant el 15 d'agost, però sense deixar d'anar a l'Ermita cada 8 de setembre.

La devoció Rierenca dels borgencs va fer que aquesta diada, el 8 de setembre, anés prenent més força de cada any i en desaparèixer la Batllia de la Quadra dels Tascals, com que també va desaparèixer tota possible oposició i domini per part dels pocs feligresos que vivien a la Quadra que, a més a més, passaren a ser súbdits de Botarell, les Borges va proclamar Patrona Principal de la vila la Mare de Déu de la Riera. Els borgencs, però, tingueren la prudència de deixar la Imatge al seu Santuari, on sempre havia estat.

Bé, arribats en aquest punt, a mi m'agradaria poder-vos, dir quin any, o almenys en quina època s'inicià la tradició d'anar a buscar la Mare de Déu a la seva ermita cada 7 de setembre. Sobre aquest esdeveniment us proposo tres hipòtesis, una de les quals força versemblant: El fet d'haver-se unit les dues parròquies l'any 1735, ens havia fet pensar que aquesta tradició s'hauria pogut originar cap a la meitat del segle divuit, però darrerament ho hem de posar en dubte perquè sabem que a finals d'aquell segle la vila seguia celebrant la festa major el 15 d'agost i, a més a més, perquè tenim unes dades, que veurem aviat, que ens semblen força més fiables.

Si, com deia Dasca i acabem de veure, en desaparèixer la Batllia de la Quadra els borgencs proclamaren Patrona Principal de la vila la Verge de la Riera, caldria proposar una nova hipòtesi, ja que podria ser molt probable que aquesta magnífica tradició s'hagués iniciat aleshores. Tenint en compte que la batllia i el terme de la Quadra van ser annexionats a Botarell, en la seva major part, per una disposició governativa publicada al BOPT el 8 de març de 1842, bé hauria pogut ser que el costum, la tradició, s'iniciés a l'entorn d'aquesta data. Però també això sembla improbable, ja que la Consueta Parroquial (que redactà mossèn Jaume Xifré entre 1833, que va entrar a regentar la vicaria de la parròquia, i 1848, que va morir), en parlar de la festa major diu que "es fa per la Nativitat que se celebra baix lo títol de la Riera" i afegeix: "A la tarda de la vigília se va a la Ermita a buscar la Verge, al entrar a la vila se posa sota tàlem is porta a l'Església passant pel carrer del Forn", o sigui que entre 1833 i 1848 ja se celebrava aquest acte. Tot i que no sabem quan començà a redactar aquest document, mossèn Xifré, però suposant fins i tot que fos cap al final dels seus dies, sembla prou evident que la tradició havia de ser anterior a la desaparició de la batllia de la Quadra, o sigui, d'abans de 1842.

I una darrera proposta, per mi la més versemblant: Encara que sigui arriscant-me una mica, jo gosaria afirmar que aquest acte es podria haver originat amb motiu de la guerra del Francès, és a dir, la mal anomenada guerra de la Independència. I això m'ho fa pensar el fet que, precisament, durant aquest esdeveniment, per guardar millor la imatge, va ser traslladada a l'Església de l'Assumpta i l'any 1815, el dia 18 de setembre, va ser retornada solemnement al seu Santuari. Fou aquí quan s'inicià el costum? No ho puc pas afirmar d'una manera categòrica, però ho crec molt probable. Vegem-ho: Ultra la notícia que ens dona la Consueta, hi ha un fet força més tardà que podria avalar la meua hipòtesi: Tots vosaltres heu sentit parlar -els més grans possiblement encara ho recordareu- que l'any 1916, la vila feia construir una nova corona per la Mare de Déu de la Riera, corona que sufragaren els borgencs per subscripció popular i que va servir per la Coronació Canònica de la Mare de Déu la festa major d'aquell any. Fins aquí tot és ben normal, però Jo em pregunto, per què, precisament, l'any 1916? Podria haver estat una simple casualitat, això és ben cert, però a mi em suggereix que aquest esdeveniment es podria haver celebrat per tal de commemorar el primer centenari del trasllat de la Verge a la vila per primera vegada i de la celebració, també per primera vegada, a les Borges, de la Festa Major el 8 de setembre.

La meua teoria és la següent: tenint en compte que la Mare de Déu va ser custodiada

alguns anys a l'Església, la romeria que feien cada any el 8 de setembre cap a l'Ermita, la devien suspendre però, malgrat l'estat de guerra que es patia per la presència dels gavatxos, li devien dedicar alguna mena d'acte, per senzill que fos, a la mateixa Església. Aquest fet, repetit quatre o cinc anys, els devia suggerir que la festa major que celebraven per la Mare de Déu d'Agost, la podien passar al 8 de setembre, en honor de la Mare de Déu de la Riera. Però com la farem si normalment la Mare de Déu és a l'Ermita?, es devien qüestionar. Aleshores devien pensar: "Si l'hem tinguda durant uns quants anys entre nosaltres per a guardar-la de la fúria francesa, també la podríem tenir uns quants dies cada any. I així devia ser que es decidiren a portar-la cada any la tarda del dia 7 per tal que presidís la nova festa, la "seva festa". I dit i fet. I l'any 1816 ja devien posar en pràctica aquest projecte i les Borges, va celebrar per primer cop la nova Festa Major havent efectuat, la tarda del dia 7, el primer trasllat solemne de la Mare de Déu de la Riera a la vila.

Com veieu, una altra vegada m'he de moure en el terreny de les suposicions. Però us puc ben assegurar que com més hi penso, més versemblant em sembla aquesta teoria. Espero que algun dia sorgeixi documentació sobre aquest fet (potser algun dietari personal amagat per alguna golfa?; tant de bo!) que confirmi o desmenteixi les meves suposicions. Mentre, si m'ho permeteu, jo mantinc amb molta fe aquesta data concreta com la més probable.

Bé, resumint, diré que, malgrat no conèixer les dates exactes en què es produïren els esdeveniments, hem anat veient, si més no, que la primera festa major que celebraren els nostres avantpassats, encara que fos havent-se de traslladar a l'antiga parròquia (prescindint de la de Sant Bartomeu) va ser la de la Nativitat de la Mare de Déu, el 8 de setembre, les Mare de Déu trobades. Més tard, les Borges va celebrar durant més de quatre segles la festa de la titular de la parròquia, la Mare de Déu d'Agost, i ara, d'ençà d'uns cent-setanta-quatre possiblement, hem tornat a la Nativitat.

Sóc conscient que m'estic allargant massa, segurs que he fet un gran esforç de concisió, m'he deixat moltes coses per a dir.

Tot i això encara voldria afegir, ara ja en un altre ordre de coses, que en el transcurs de la seva història la nostra Festa Major, per a arribar al seu esplendor actual, ha anat passant per una sèrie d'alts i baixos, sempre d'acord amb l'estat general de la vila; és clar. La nostra festa, com a tot arreu, s'ha ressentit de les males collites per les plagues i els eixuts, de les pestes, de les guerres i de tota mena d'esdeveniments malastrucs que han fet que s'hagi suspès o bé que es traslladés a alguna altra data. Gosaria dir que mai en la seva ja dilatada història no havia gaudit d'un període tan llarg de celebracions ininterrompudes com ho ha estat d'ençà de cinquanta anys que, a més a més, seguint la pauta del temps, ha experimentat un continuat millorament en els actes -ens referim als populars-, fins a arribar a l'esclat assolit ja la dècada dels anys setanta, que és comparable a la que assoli en la primera meitat dels anys trenta, en' el període que Catalunya ja va gaudir d'algunes, minses, llibertats.

Però és que la darrera dècada dels anys vuitanta (dècada que. enguany cloem), la Festa Major ha assolit cotes de popularitat i de magnificència extraordinàries. Jo m'atreveixo a afirmar que la nostra festa, tot i que reiterativa en els seus actes -cosa ben natural-, no ha estat mai rutinària, ja que cada generació de borgencs, en la mesura de les seves disponibilitats econòmiques, i fins i tot sobrepasant aquestes disponibilitats, ha sabut donar el seu aire, la seva personalitat, la seva singularitat a tots els actes que s'han organitzat.

L'acte de l'"Arribada de la Mare de Déu", és una de les festes més singulars i .més atractives que se celebren a les nostres comarques i un dels actes amb més personalitat pròpia. Es una barreja de misticisme i de festa pagana que li forneixen un atractiu encantador. La Mare de Déu i els Diables una imitació de lluita entre el Bé i el mal. Un Bé que és la Mare de Déu i un mal que no és tal, sinó que és més aviat una prova d'amor filial de la joventut de la vila (de totes les edats) vers la seva Excelsa Patrona, a la qual festegem amb foc i li impregnem el camí d'aquell encens pagà i de flaire de pólvora cremada. Les improvisades fúries de l'infern fugen lentament davant la presència de l'Excelsitud de Maria. I així, amb aquesta demostració d'amor, un any rera l'altre, la vila Us dedica, Mare de Déu de la Riera, la seva festa gran.

I ja per acabar, ara si, us vull recordar a tots, sobretot a les nostres autoritats i a mossèn Ramon, que l'any vinent s'escaurà el setanta-cinquè aniversari de la coronació canònica de la Verge de la Riera, a la qual m'acabo de referir. Crec que no hem de deixar passar aquesta joiosa efemèride sense la celebració d'alguna mena d'acte especial que commemori aquell esdeveniment, que bé podria ser, també, el cent-setanta-cinquè de l'actual festa i de l'arribada de la Verge.

Res més, perdoneu si m'he allargat massa, agraiït per la vostra presència. us desitjo a tots una bona Festa Major i que sigui per molts anys.

Ferran Jové i Hortonedà
Setembre de 1990